

УДК [034:01:132]

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО–ДУХОВНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Донцов А. В.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

В статті висвітлюються пріоритетні напрямки формування морально–духовних якостей студентів у контексті подолання розбіжності між критеріально–оцінювальним компонентом моральної свідомості студентів і його співвідношенням до практичних форм навчально–пізнавальної діяльності. Обґрунтовується необхідність посилення освітнього впливу вишів на формування культури морально–духовних та інформаційних потреб студентів, оптимізацію моральної рефлексії, спрямованої на їх залучення до самоосвіти та самовиховання. Критеріально–оцінювальний підхід розглядається як провідний ланцюг взаємодії морально–духовного та художньо–естетичного компонентів системи вищої освіти.

Ключові слова: навчально–виховний процес, гуманізація освіти, морально–духовні якості, ціннісний підхід.

ФОРМИРОВАНИЕ НРАВСТВЕННО–ДУХОВНЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТОВ В КОНТЕКСТЕ ГУМАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Донцов А. В.

В статье освещаются приоритетные направления формирования нравственно–духовных качеств студентов в контексте преодоления расхождения элементов критеріально–оценочного подхода нравственного сознания студентов и его реализацией в процессе учебно–познавательной деятельности. Обосновывается необходимость совершенствования влияния вузов на формирование нравственно–духовных и информационных потребностей студентов в контексте самовоспитания и самообразования. Критеріально–оценочный подход рассматривается как основное звено взаимодействия нравственно–духовного и художественно–эстетического компонентов совершенствования системы высшего образования.

Ключевые слова: учебно–воспитательный процесс, гуманизация образования, нравственно–духовные качества, ценностный подход.

DEVELOPING MORAL AND INTELLECTUAL VALUES IN STUDENTS IN THE EDUCATION HUMANIZATION CONTEXT

Dontsov A. V.

This scientific paper deals with the theoretical –&–gnosiological analysis of the problem related to the moral and intellectual education of students in contemporary conditions. Special attention is paid to the problem dealing with the development of the elements of moral and intellectual creativity in students. The development of moral and intellectual values in students is highlighted embracing the culture of intellection and mental work, moral–&–ethical and intellectual–&–creative demands, the moral awareness and the culture of feelings, including the inspiration of need for self–perfection through the involvement of students in the

comprehensive self-education and self-discipline. Assumingly, the world outlook-&-value approach to the education may contribute to the cancellation of divergences between the criterion-evaluation component of the moral awareness of students and its correlation to the practical forms of educational and cognitive activities and behavior, when evaluating the system of moral and intellectual values. The problem of neutralization of the negative influence of information communication systems on moral awareness of students is posed. The need for the enhancement of the educational influence of the institutions of higher education on the development of the culture of moral, intellectual and informational demands of students has been substantiated. Special attention is paid to the development of the humaneness culture of thought in students that is targeted at the formation of the firmness of moral and ethical purports and experiences. This is one of the priority areas of the development of culture of the information demand. The criterion-&-value approach is considered as a master line of the optimization and interaction of the moral and intellectual component and artistically esthetic component of the educational process, which contributes to the integration into the awareness of students not only of the system of moral and spiritual values but also artistically esthetic values. This scientific paper gives the analysis of the correlation of the elements of individual and collective moral awareness that develop the world outlook and the value-oriented position of students. The importance of the optimization of moral self-analysis in students focused on their involvement in self-education and self-discipline and the formation of humaneness senses of educational and cognitive activities has been substantiated. Based on the analysis of objective laws of the development of moral and intellectual values in students principal methodical demands to the choice of the content and organization of educational process have been substantiated and marked out.

Key words: *pedagogical process, humanizing of education, morally-spiritual qualities, valued approach.*

В сучасних умовах, коли суспільство знаходиться в стані бурхливого розвитку інформаційних технологій, великого значення набуває виховання у майбутніх учителів духовної культури та культури споживання інформації. Зазначені критерії виступають як важлива складова змістовних потребнісно-мотиваційних характеристик особистості студента.

Отже, методологічно виважена організація виховного процесу не може бути ефективною якщо вона не передбачає стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів і їх залучення до надбань національної і світової культури, різних видів соціокультурної, науково-пізнавальної і художньо-творчої діяльності. Особливо це важливо у зв'язку з відмовою студентів від елементів авторитарної педагогіки і переходом до педагогіки співробітництва, яка передбачає формування гуманістичного мислення з використанням елементів проблемного навчання, застосування соціокультурних альтернативних підходів щодо визначення змісту і технології освіти і виховання. Формування високої культури автономного альтернативного мислення студентів можна вважати одним з провідних

завдань гуманізації системи вищої освіти. Враховуючи небажані соціальні чинники, які деформують моральну свідомість студентів, головне завдання оптимізації навчально-виховного процесу полягає в утворенні своєрідного “імунітету” студента від впливу небажаних інформаційних джерел, які нав’язують повернення до безальтернативної системи світоглядного мислення. Найголовнішим орієнтиром у споживанні інформації має бути прагнення студента до сприйняття красивого, корисного, звеличеного і гідного, що існують в людині, природі, мистецтві і в людських стосунках. Отже, виховання морально–духовних якостей студентів є одним з перспективних і актуальних завдань гуманізації системи вищої освіти.

З погляду сьогодення, розробці проблем гуманізації вищої освіти приділяється значна увага. В загальну скарбницю ідей щодо розробки проблем гуманізації системи освіти внесли значний вклад відомі педагоги, І. Песталоцці, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Я. Корчак, Ш. Амонашвілі, В. Шаталов, Т. Лисенкова, І. Волков, М. Щетінін та ін. На їх думку віра у вищі сили, совість, обов’язок, доброту, вдячність і любов до ближнього є складовими свідомості, що сприяють формуванню в учнів моральних цінностей найвищого рівня. Сучасні дослідники основним завданням гуманізації освіти вважають не в зведенні технократизму до мінімуму, а в поєднанні професійного мислення з гуманітарною складовою, яка характеризує внутрішній світ особистості [3, с. 4–5]. Аналізуючи процес гуманізації як необхідну умову реформування системи вищої освіти України, наголошується на тому, що гуманізація виступає платформою політичної соціалізації індивіда, засвоєння ним культури соціуму, забезпечуючи розвиток, самореалізацію і розкриття його творчого потенціалу [2, с. 2–3]. Феномен гуманізації педагогічної освіти має передбачати формування механізмів самовиховання і самонавчання за допомогою задоволення особистих базових освітніх потреб студента з метою розвитку педагогічного мислення і рефлексії, яка переходить у формування рефлексивного практика, або соціо професійної особистості вчителя. [4, с. 4].

Поряд з певними напрацюваннями щодо формування морально–духовних якостей студентів остаються невизначеними провідні концептуальні положення гуманізації навчально-виховного процесу в загальному контексті освітнього системоутворення.

Тому **метою статті** є аналіз системних зв’язків процесу формування морально–духовних якостей студентів в умовах гуманізації освітнього простору.

У процесі розробки технології формування морально–духовних якостей студентів використовуються елементи традиційних виховних систем, які передбачають орієнтацію студентів на різноманітні духовні цінності, формування духовних потреб та інтересів через різні напрями залучення студентів до пізнавальної, репродуктивної та художньо–творчої діяльності.

Але вбачається, що провідним елементом системи формування морально–духовних якостей студентів є утворення вмінь і навиків всебічного системного аналізу різних процесів і явищ. В протилежному разі, відсутність

здатності до поглибленого мислення і аналізу складних закономірностей, за якими розвивається людина, природа і суспільство, може привести студента до невпевненості в своїх інтелектуальних і креативних можливостях, розбалансованості внутрішньої світоглядної рівноваги в своїх судженнях і переконаннях, яка за певних обставин може все більше віддаляти його від пізнання нового, об'єктивно існуючого наукового знання.

Проблему активізації морально–духовної складової у формуванні моральних якостей студентів в умовах гуманізації освітнього простору можна трансформувати через вирішення таких методичних завдань:

- виховання належної культури мислення і культури розумової праці;
- розвиток морально–естетичних, духовно–творчих потреб та інтересів;
- виховання моральної свідомості та культури почуттів;
- розвиток потреби в самовдосконаленні через залучення студентів до самоосвіти та самовиховання.

У наукових дослідженнях культура мислення як елемент духовності розглядається в трьох аспектах: 1) як вміння користуватись формально–логічними правилами, демонструвати логічність та глибину мислення; 2) як здатність особистості найбільш об'єктивно аналізувати й узагальнювати різні процеси і здобувати нові знання; 3) на когнітивно–пізнавальному рівні вона

передбачає мотивацію та спрямованість мислення на конкретні соціально значущі завдання [141, с. 85].

Світоглядно–ціннісний підхід у формуванні культури мислення як умови розвитку морально–духовної сфери студентів зумовлений розбіжністю критеріально–оцінювального компоненту в оцінюванні соціокультурних і моральних цінностей у їх співвідношенні до позитивних і негативних форм поведінки. У вихованні морально–духовних якостей майбутніх учителів значну роль відіграє потребнісно–мотиваційний компонент, який зосереджує морально–естетичну складову сприйняття довкілля, орієнтовану на його позитивне світосприйняття сприйняття і переживання.

Недостатня вихованість культури мислення та почуттів заважає формуванню стійкої мотивації поведінки і морально–вольових якостей студента. За умов необмеженого плюралізму думок, поглядів і оцінювальних суджень стійка гуманістично наповнена мотивація поведінки може перейти в прагнення слідувати егоїстично орієнтованим стандартам поведінки або нормам поведінки найближчого соціального оточення, які можуть бути далекими від цінностей демократії і гуманізму. Отже, стійкість волі утворюється лише на основі стійкості методологічно визначених морально–етичних смислів і переживань.

Найбільш доцільна сформованість суб'єктивного духовно–ціннісного ставлення майбутнього вчителя до довкілля є одним з провідних критеріїв, що зумовлює розвиток його морально–регулятивної сфери, тому утворення духовно–ціннісного ставлення майбутнього вчителя до навколишнього середовища і до самого себе вбачається провідним ланцюгом активізації системи морально–духовного виховання студентів.

Гуманізація навчально–виховного процесу є необхідною складовою яка забезпечує сприйняття та інтеріоризацію системи морально–естетичних цінностей, яка зосереджує елементи красивого і корисного у свідомості студента, що сприяє найбільш доцільному моральному вибору певних форм поведінки та діяльності. Адекватність оцінки студентом реалій життя може сформуватись лише завдяки розвитку естетичного смаку, почуттів і потреб. Отже, сприйняття студентом системи морально–духовних цінностей і їх оцінка за допомогою полярних естетичних категорій забезпечує більш об'єктивну естетично–ціннісну рефлексію його поведінки.

Проблема формування адекватного сегрегаційного ставлення студентів до системи морально–духовних цінностей полягає в досягненні спроможності давати не лише моральну, але й естетичну оцінку соціальним і природним процесам. Розуміння і засвоєння цінностей з позиції їх співвідношення до прекрасного і корисного є важливою методологічною вимогою і об'єктивним механізмом переходу від естетичної до моральної оцінки не лише системи морально–духовних цінностей, а й оцінки своїх вчинків і вчинків інших людей як важливої складової духовного життя.

Практика виховної роботи засвідчує, що система ціннісних орієнтацій майбутніх учителів краще утворюється на основі розвитку їхніх художньо–естетичних потреб, які пов'язані із сприйняттям прекрасного. Задоволення естетичних потреб викликає позитивні емоції, особистості, забезпечує її психічну рівновагу, запобігає виникненню елементів психічного дискомфорту та морально неузгодженої поведінки.

Високорозвинені естетичні потреби як елемент духовності сприяють розвитку моральних потреб, підвищують ціннісно орієнтовану художньо–творчу і соціальну активність особистості.

Повноцінно соціалізована і морально узгоджена мотивація поведінки майбутнього вчителя утворюється завдяки розвитку його морально–естетичних потреб через примноження морально–духовних цінностей соціальної спільноти. Ціннісно орієнтована інтеграція моральної свідомості студентів залежить не лише від надання можливості вільного спілкування, що призводить необмеженого світоглядного плюралізму думок, поглядів і переживань, але в значно більшій мірі від вмінь і навиків пізнання об'єктивної істини як абсолютної цінності. Лише об'єктивна істина може виступати основним критерієм моральної та ціннісно–орієнтаційної зрілості студентської групи, яка в значній мірі впливає на адекватну морально–орієнтовану поведінку студента.

Аналіз шляхів формування морально–духовної сфери студентів, як основного системного елементу їх морального виховання свідчить, що головне завдання навчально–виховного процесу полягає в розвитку пізнавальних потреб в контексті загальноосвітньої і фахової підготовки. У висвітленні змістовної сутності виховного процесу провідну роль відіграють ідеї людяності, безкористності та гуманізму.

Важливою методологічною вимогою організації виховного процесу на гуманістичних засадах є широке залучення студентів до моральної рефлексії

та самовиховання. Але, як свідчить досвід виховної роботи, оволодіння сучасними технологіями самовиховання і самовдосконалення неможливе без вирішення проблеми розширення мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів і, особливо, пізнання необмежених природних реальних і потенційних властивостей і задатків людини. Оволодіння знаннями про людину дає можливість студенту зорієнтуватись в системі індивідуально і соціально значущих цінностей, усвідомити співвідношення „суцього”, що є насправді, і «належного» як абсолютної морально–духовної субстанції життєдіяльності особистості. Розуміння і засвоєння сутності звершеної соціально-етичної досконалості людини як соціально і духовно зумовленої об'єктивної реальності є головним орієнтиром ціннісно зумовленої інтеграції світогляду студентів.

Таким чином, аналіз об'єктивних закономірностей виховного процесу з формування особистісних морально–духовних якостей студентів дає можливість виділити такі методичні вимоги щодо підбору змісту та організації виховної роботи:

- оптимальний підбор змісту виховного процесу у відповідності до сучасних, об'єктивно зумовлених потреб духовного життя соціуму;
- соціально–педагогічний оптимізм в розробці змісту та оптимальних систем і технологій виховного процесу;
- гуманістична та соціокультурна спрямованість мети виховного процесу, як домінуюча складова його змістовної спрямованості;
- випереджальний характер морально–духовного розвитку майбутнього вчителя стосовно формування його інформаційно–світоглядної культури;
- відповідність змісту виховного процесу природним нахилам і задаткам майбутніх учителів;
- активізація та посилення регулятивної спрямованості потребнісно–мотиваційної структури майбутнього вчителя як внутрішнього чинника морально–духовного виховання;
- взаємозумовленість розвитку інтелектуальних, художньо–естетичних і моральних потреб студентів.

Список використаних джерел

1. Амонашвілі Ш. О. Личностно–гуманная основа воспитательного процесса. – Минск: Университетиздат, 1990.
2. Третьякова Н. М. Процесс гуманизации как основа реформування системи вищої освіти України: автореф. дис... канд. пед. наук за спец. 23.00.02 – Одеса, 2014. – 19 с.
3. Фіалко Н. А. Гуманізація вищої освіти: змістовно–функціональні аспекти: автореф. дис... канд. пед наук за спеціальністю 09.00.10. – К., 2015. – 20 с.
4. Харченко Т. Г. Теорія і практика гумнізації сучасної педагогічної освіти у Франції: автореф. дис... докт. пед наук за спец. 13.00.01. – Л., 2014. – 20 с.